

malým odstupem od popisovaných událostí. Příspěvek Jiřího Ellingera *Spojené státy americké po 11. září 2001. Počátek úpadku amerického „impéria“?* se s tímto problémem vyrovnává poměrně úspěšně tím, že se věnuje rozboru současných politologických a prognostických názorů na budoucí vývoj postavení Spojených států. Mojmir Hampl (*Současná světová krize. Normální cyklus nebo náznak kolapsu?*) zase představuje na příkladu aktuální finanční krize model distribučních koalic v pojetí Mancura Olsona. Za nejproblematictější příspěvek knihy považují text Miroslava Ševčíka a Michaely Ševčíkové *Hrozba pro současnost i pro budoucnost: kolapsy veřejných rozpočtů na pokraji nového tisíciletí*, který proti sobě v poněkud alarmistickém duchu staví idealizované (a ideologizované) koncepty (pozitivního) kapitalismu a (negativního) socialismu a má místy spíše charakter přednášky na sjezdu politické strany.

Poslední kapitolou knihy je oddíl nazvaný *Člověk a přírodní prostředí*. Jeho první příspěvek *Kolapsy vs. přírodní katastrofy* (Jan Kozák) je koncepčně poněkud nevyvážený, neboť kombinuje dosti obecnou teoretickou úvodní část s delším a v řadě ohledů podnětným rozбором zobrazování přírodních katastrof od 13. do 19. století. Vzhledem k pojetí publikace by možná bylo vhodnější zmiňovaný teoretický úvod pojmut jako samostatný a trochu detailnější příspěvek. Nejde ale o zásadní problém. Text Petra Pokorného *Česká krajina a kolapsy* částečně navazuje na archeologickou kapitolu knihy a zabývá se kolísáním pravěkého až raně středověkého osídlení Čech a jeho odrazem v palynologických pramenech. Pavla Státníková se v příspěvku *Praha, Pražané a vltavské povodně* věnuje historickým povodním na Vltavě a tomu, jak na ně společnost bezprostředně reagovala, zejména způsobu organizace záchranných a preventivních prací. Antropogenně podmíněné erozní procesy srovnává Lenka Lisá v článku *O kolapsech skrytých pod povrchem krajiny*. Publikaci pak uzavírají příspěvky Václava Cílka *Suroviny a konec světa – od kolapsu k regeneraci* a Vladimír Brůny, Kateřiny Křovákové a Petera Chrastiny *Paměť mostecké krajiny – delete a restart*.

Celkově je možné knihu sestavenou Miroslavem Bártou a Martinem Kovářem jako

zajímavý multidisciplinární příspěvek k problematice, která je v posledních letech v sociálních vědách hojně diskutována. Její široký tematický záběr zaručuje, že i čtenář, který se jedním ze zastoupených oborů zabývá, zde najde informace dokreslující věci jemu známé z jiného úhlu pohledu. Snaha oslovit široké spektrum autorů s sebou samozřejmě vždy nese i riziko roztržitosti, přebujelosti a nevyváženosti, dá se ale říci, že se editorům podařilo vypořádat se s tímto problémem poměrně dobře. *Cesty civilizací a kultur* tak představují záslužný počín, který se může v našem jazykovém prostředí stát jednou ze základních publikací na téma civilizačních kolapsů.

Jan Pohunek

Gérard Noiriel: Úvod do sociohistorie. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 146 stran (přel. Pavel Sítek).

Formy interpretace a „vytváření“ historie se již od 70. let minulého století stávají významným sociologickým tématem v souvislosti s postmodernistickou kritikou historiografie jako vědy. Do způsobů, jimiž profesionální historikové pojednávají dějiny, vstupuje několik problematických aspektů, z nichž jsou nejčastěji zmiňovány politické a mocenské vlivy (historie jako legitimizace stávajícího řádu). Jedním z výsledků této diskuse je teze, že „učebnicová historie“ je pouze jednou z forem společenské paměti, obsahující přesvědčivé shrnutí minulosti, které je výsledkem složitých procesů interpretace a výběru (toto přesvědčení formuluje například Peter Burke ve své stati *History as Social Memory* z roku 1989).

Historik Gérard Noiriel (nar. 1950) částečně navazuje na zmíněnou kritickou tradici francouzské filozofie a sociologie – patří ke generaci univerzitních studentů, jejichž přednášejícími byli například Michel Foucault, Pierre Bourdieu nebo Jacques Derrida. V jeho odborné bibliografii převažují témata historických souvislostí přistěhovalectví, dějin dělnického hnutí, postavení intelektuálů, otázky národní a státní identity, nedávno vydal studii k historickému

výzkumu týrání a zneužívání dětí. V současnosti zastává pozici profesora na L'École des hautes études en sciences sociales (EHESS). Kromě vědeckých a pedagogických aktivit se rovněž věnuje popularizační činnosti: počátkem 90. let se například podílel na tvorbě série několika desítek dokumentárních filmů pro televizi FR3.

V únoru 2012 vyšel v Sociologickém nakladatelství (SLON) překlad Noiriellovy knihy *Úvod do sociohistorie*, jež byla původně publikována roku 2006 v pařížském nakladatelství La Découverte. Autor v této útlé knize (110 stran a doslov překladatele Pavla Sitka) představuje vědecký přístup, pro nějž se ujal označení „sociohistorie“ a jež se ve Francii rozvíjí zhruba od počátku 90. let. V jeho základech je, jak název naznačuje, kombinace určitých metod a postupů z oborů sociologie a historie. Jako zdroj inspirace ovšem slouží také další společenskovední disciplíny, především politologie a antropologie.

Již v samotné předmluvě Noiriela zdůrazňuje, že sociohistorie není novou teorií ani novým paradigmatem. Tento vědecký přístup označuje spíše za „krabici s nástroji“, jakousi skříňku s nářadím (fr. „boîte à outils“), na jiném místě dokonce jako „vědeckou hru“ poskytující badatelům konkrétní postupy vhodné k vyřešení specifických vědeckých problémů. Sociohistorie je v tomto smyslu orientována výrazně empiricky a výsostně pragmaticky. Jednou z motivací pro vznik tohoto proudu byla pocíťovaná potřeba „kolektivní disciplíny“ a „kolektivního jazyka“, která je podle Noiriela klíčovou podmínkou smysluplné badatelské činnosti; tato podmínka nicméně ve francouzském akademickém prostředí často ustupovala intelektuálnímu individualismu a z něho plynoucích vleklých polemik. Kromě pokusu o sjednocení a posílení společenských věd je dalším důvodem pro vznik sociohistorie snaha o ustavení interdisciplinárního hlediska v praktické podobě týmové spolupráce vědců z různých vědních oborů.

V prvních částech knihy Noiriela vymezuje oblast bádání sociohistorie a její vztah k sociologii a historii, jejichž odkaz rozvíjí. Zdůrazňuje přitom odlišnost sociohistorie od sociální historie, historické sociologie a mikrohistorie: sociohistorie kombinuje základní principy sociologie a historie „tak, jak se ustavily na přelomu

19. a 20. století“ (s. 13). Sociohistorie si z historiografie vypůjčuje snahu o „nalézání minulosti v přítomnosti“: sociohistoricky relevantním východiskem je kritické zkoumání stop lidské činnosti pocházejících z minulosti. Ze sociologie je jednak převzato „nacházení reálných jedinců za kolektivními entitami“ (pro sociohistorika „existují pouze jedinci z masa a kostí“), dále pak chápání sociálních vztahů primárně jako vztahů mocenských (v návaznosti na Foucaultovo pojetí moci). Sociální vztahy jsou v prizmatu sociohistorie především „vztahy na dálku“ (fr. „relations à distance“ – vztahy mezi jedinci, kteří se osobně neznají), jejichž výrazný rozvoj souvisí se vznikem pisma, rozšířením peněz a vývojem komunikačních technologií. Sociohistorie tak usiluje o pochopení toho, jak „prostředky působení na dálku“ (fr. „moyens d'action à distance“) ovlivňují mocenské vztahy, což lze reflektovat třemi základními způsoby: 1. v souvislosti s tématem sociální dominance; 2. v kontextu sociální solidarity; 3. ve vztahu k symbolické a jazykové dimenzi mocenských vztahů (stigmatizace, etiketizace). Sociohistorická terminologie se zakládá na pojmech, které reflektují různé dimenze vztahů a působení „na dálku“, přičemž jde zejména o koncepty „konfigurace“ (navazující na pojem figurace Norberta Eliase), „uskupení“ (soubor vzájemně si neznámých jedinců se společnými zájmy, jež podléhá určitým pravidlům a má své představitele; rozlišují se uskupení ekonomická, politická a kulturní) a „komunity“ (jedinci provázaní vztahy vzájemné známosti). Mezi další časté sociohistorické pojmy patří například socioprofesi a socioadministrativní kategorie. Oblast empirického výzkumu sociohistorie se vymezuje na jedné straně historickou metodou archivního výzkumu a „pochopení, nikoli posuzování lidských aktivit“, na straně druhé sociologickým úsilím zkoumat mocenské vztahy jako „vztahy na dálku“ (s. 25).

Po vymezení pozic a terminologických specifí sociohistorie (vrátíme se k nim ještě v závěru tohoto textu) se Noiriela soustřeďuje na zdroje a inspirace, které sociohistorické hledisko utvářely. Mezi autory, jejichž odkaz sociohistorie určitým způsobem rozvíjí, řadí většinu sociologických klasiků 19. století

(K. Marxe, É. Durkheima, M. Webera, G. Tarda). Z badatelů pohybujících se na pomezí historie a sociologie během první poloviny 20. století pak uvádí autory z okruhu školy *Annales*, především M. Blocha, L. Febvra a F. Braudela, coby zástupce sociální historie – jejich přístupu ovšem vytyká neustálou oscilaci mezi „historií mentalit“, definovaných jako kolektivní reprezentace, a „historií tříd“, definovaných jako ekonomická kritéria“ (s. 37). Z meziválečných sociologů je pro sociohistorii nejzajímavější odkaz F. Simianda (retrospektivní ekonomická sociologie) a M. Halbwachse (kolektivní paměť, sociální rámce paměti), kteří rozvíjejí durkheimovské pojetí sociologie. Mezi významné zdroje inspirace sociohistoriků se dále řadí historická sociologie N. Eliase, jehož studie ovšem Noiriel kritizuje pro jejich nedostatečné empirické založení. Ve 2. polovině 20. století nachází sociohistorie další kořeny v sociálním konstruktivismu (Berger, Luckmann) a kulturních studiích (Hoggart, Thompson). Zásadním „mostem k sociohistorii“ je pak v Noirielových očích sociologie Pierra Bourdieu (vedle konceptů pole a habitu zejm. pojetí jazyka jako mocenského vztahu). Ačkoli sociohistorie na Bourdieuovo dílo navazuje v mnohém, „nepřebírá jeho ambice v oblasti teorie“ (s. 52). Sociohistorie se naopak v návaznosti na uvedené zdroje profiluje jako přístup fundamentálně empirický, který usiluje o vyřešení jasně definovaných vědeckých otázek prostřednictvím výzkumných postupů volených *ad hoc*, tedy metod, jež se zdají nejvhodnější pro zkoumání daného problému.

Kromě sociologie a historie je sociohistorie ovlivněna také antropologií a ekonomikou. Noiriel stručně představuje studie J. Goodyho (význam písma pro vznik moderní civilizace) nebo K. Polanyiho (role peněz jako média společenských vztahů). K ekonomickým a sociálním otázkám přistupuje sociohistorie s důrazem na svá ústřední témata („prostředky vztahů na dálku“): jde jí tedy především o vývoj materiálních spojení v podobě zvěcnění směny a materiálních vztahů, stejně jako jejich technologické podmíněnosti. Trh je v sociohistorii vnímán jako specifická konfigurace, v jejímž rámci se projevují různé typy vztahů dominance a solidarity. Podstatný pramen sociohistorické práce

představuje také politologie. Právě politika patří podle Noirielu spolu s vědou mezi nejvýznamnější témata současné francouzské sociohistorie i sociologie (uváděn je například L. Boltanski a B. Latour). Působení symbolické moci sociohistorie sleduje také v oblasti kultury a ta je zde definována jako „soubor diskursů a praktik, které usilují o vymanění se dvěma hlavním formám nátlaků (ekonomické a politické), které ovládají současný svět“ (s. 97).

Závěr knihy je věnován stále aktuální a kontroverzní otázce angažovanosti ve vědě; představuje příspěvek k jakési „sociohistorii sociohistorie“ a pokus využít sociohistorické nástroje „k řešení dilematu angažovanosti a distancovanosti“ (s. 110). Dále sociohistorik má v samotném popisu své práce porozumění genezi sociální reality, především z hlediska mocenských tlaků a nátlaků, jimž jsou „aktéři veřejného života“ vystaveni, a povinností sociohistorika je „připomínat rozměr nátlaků, které ovlivňují jednání jedinců, a to i když zastávají řídicí funkce“ (s. 118). Zároveň však Noiriel poukazuje na fakt, že vědec, jenž se rozhodne angažovat ve veřejném prostoru, je vystaven konkurenci „hegemonů“ v této oblasti – politiků a novinářů, jejichž výchozí pozice pro oslovení publika je nesrovnatelně lepší.

Gérard Noiriel v žádném případě nepředkládá pouze přehled více či méně známých autorů, na jejichž bádání sociohistorie navazuje, ale představuje také mnoho konkrétních případových studií, jež byly na poli sociohistorie v posledních letech realizovány (výzkumy míšenců, uprchlíků, konstrukce národní identity, geneze veřejného mínění aj.). Dokládá tak nejen tematickou rozmanitost sociohistorického bádání, ale též různé způsoby využití zmíněné „krabice s nástroji“ tvořící sociohistorii.

Za nedostatek považují určitou stylistickou neobratnost celého textu, což má místy negativní vliv na jeho čtivost i srozumitelnost. Plynulost některých pasáží narušují také různé terminologické zvláštnosti, jež neplynou nutně ze specifik sociohistorie (například Weberův pojem „panství“ je překládán jako „dominance“). Obecně lze knize vytknout jistou terminologickou nedůslednost, která je patrně zčásti důsledkem zavádění nových sociohistorických termínů.

Samotné argumenty pro opuštění obvyklých společenskovědních označení a jejich nahrazení novými (takřka mizí zavedené pojmy jako „organizace“ či „skupina“) jsou dle mého názoru málo přesvědčivé a často vedou spíše k nesrozumitelnosti určitých pasáží, přinejmenším pro čtenáře uvyklého standardnímu pojmosloví. Tak na straně 18 se třeba uvádí: „Sociohistorie, jak si budeme moci všimnout, vůbec nepoužívá pojmu ‚sociální skupina‘. Tento výraz totiž náleží historikům, kteří definují kolektivní entity na základě ‚objektivních‘ kritérií (například zaměstnání, příjmy apod.).“ Odhlédněme nyní od toho, že uvedeným způsobem se obvykle nevymezuje pojem sociální skupina, ale spíše sociální kategorie. Pozoruhodnější je, že přes proklamované opuštění tohoto pojmu se sousloví „sociální skupina“ (fr. „groupe social“) přesto na následujících stranách několikrát objevuje, přičemž na straně 37 je dokonce „proces konstrukce sociálních skupin“ umístěn do samého centra zájmu sociohistorie, na straně 68 do názvu podkapitoly „Co je ‚sociální skupina‘?“. Srovnání s originálem ovšem ukazuje, že vinit z této nesoudržnosti samotného Noiriela by nebylo na místě – francouzské vydání knihy totiž dvě výše citované věty (v českém překladu na straně 18) vůbec neobsahuje. Jedná se tedy patrně o poznámku překladatele, která ovšem jako taková není odlišena ani označena.

Přes uvedená dílčí negativa představuje jako celek Noirielova kniha „Úvod do sociohistorie“ zajímavý náhled do specifické oblasti bytostně pragmatické, empiricky orientované větve francouzského společenskovědního bádání, což je v překladové literatuře oblast dosud – ve srovnání s francouzskou filozofií či sociální teorií – poměrně málo zastoupená. V kontextu sociologie je hlavním kladem jasně formulované temporalizované hledisko společenskovědního bádání a reflexe časové situovanosti i geneze společenských jevů. Sociohistorie také díky svému charakteristickému důrazu na empirickou (terénní a archivní) práci tvoří důležitou protíváhu k převažující teoretické orientaci dostupné literatury z pomezí historických a sociologických disciplín.

Jakub Mlynář

Andrea Orzoff: *Battle for the Castle. The Myth of Czechoslovakia in Europe, 1914–1948.* Oxford – New York: Oxford University Press, 2009. 286 stran.

Interdisciplinárně a teoreticky podložený zájem o politickou kulturu, vztahy a interakce mezi masovými médii, politiky a voliči, problematika konstrukce moderního národního státu, formy jeho legitimizace pomocí národních narácí a dalších symbolických pojmů a tropů, či role intelektuálů při budování těchto mocenských legitimizací – to všechno jsou témata, která jsou v poslední době postupně integrována do výzkumu evropských, československých a českých dějin 20. století. Klasické politické dějiny dnes sice poskytují nové poznatky o politickém a sociálním vývoji, avšak méně často se obracují k problémům, jež mají neméně velký význam, ale zdánlivě se jeví jako irelevantní nebo těžko uchopitelné pro tradiční historiografii. Kniha Andrey Orzoff v tomto ohledu vyplňuje mezeru ve výzkumu národních mýtů, politické kultury, mediální komunikace a budování státu v Československu mezi lety 1914 až 1948.

Andrea Orzoff se věnovala československému mýtu v Evropě tak, jak jej konstruovali a veřejně komunikovali zastánci skupiny Hradu, seskupení kolem Tomáše Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše. Zdánlivě provokativní československý mýtus ale autorce v žádném případě neslouží jako pejorativní pojem, který by chtěl revidovat interpretaci československých dějin první poloviny 20. století, ani jako dekorativní pojem vypůjčený z jiných sociálních věd. Orzoff užívá pojem mýtu ve smyslu „světového pohledu, založeného na identifikujících ideologických narácích nebo obrazech, které hlásají universálně platnou pravdu, jež je ale akceptována jenom u některých částí publika a jenom v danou dobu“ (s. 15). Mýtus se zde tedy chápe jako ideologicky založené, společensky etablované vyprávění nebo obraz, který má časově omezenou platnost a u publika. Československý mýtus je pojímán jako různorodý způsob legitimizací a komunikace nového československého státu v Evropě. Konečně pak Orzoff v úvodu knihy píše, že všechny úspěšné mýty obsahují prvky obecně přijímané pravdy (s. 21).